

Л. В. Середааспірант кафедри здоров'я, фізичної терапії, реабілітації та ерготерапії
Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка

МЕТОДИ ТА ФОРМИ НАВЧАННЯ, ЩО ПІДВИЩУЮТЬ ЕФЕКТИВНІСТЬ ФОРМУВАННЯ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФІЗИЧНИХ ТЕРАПЕВТІВ ТА ЕРГОТЕРАПЕВТІВ

Статтю присвячено визначенню методів і форм організації навчальної діяльності студентів закладів вищої освіти, що підвищують ефективність формування самоосвітньої компетентності майбутніх фізичних терапевтів та ерготерапевтів. Процес формування самоосвітньої компетентності майбутніх бакалаврів із фізичної терапії та ерготерапії пов'язаний зі здатністю особистості здійснювати самоосвітню діяльність для вдосконалення теоретичних знань і практичних навичок із метою гнучкого реагування на стрімкі зміни у сучасному інформаційному суспільстві та здатність до самостійного розв'язання завдань професійного спрямування у сфері фізичної реабілітації для підвищення власного рівня конкурентоспроможності на ринку праці.

Основними методами та формами організації навчальної діяльності студентів закладів вищої освіти, що підвищують ефективність формування самоосвітньої компетентності майбутніх фізичних терапевтів та ерготерапевтів, є кейс-стаді, участь у ділових іграх, дискусіях, круглих столах, складання інтелект-карт і портфоліо, розробка проектів, створення «паспорту самоосвітньої компетентності», науково-дослідницька діяльність, організація тренінгів, орієнтаційних зустрічей, модерацій. Кожен із розроблених заходів покликаний сформувати самоосвітню компетентність студентів поступово, починаючи з розвитку вміння усвідомлювати мотиви пізнавально-пошукової діяльності, з подальшим опрацюванням професійно-важливої інформації, ефективною організацією самоосвітньої діяльності на практиці та закінчуючи вмінням оцінювати отримані результати та визначати шляхи подальшого самовдосконалення. Процес формування самоосвітньої компетентності можливий за умов наявності в особистості цільових орієнтацій, вмінь навчальної діяльності та навичок роботи з різними джерелами інформації. Сформована здатність студентів до самостійної підготовки забезпечує їх академічну і професійну мобільність і сприяє розвитку адаптивних вмінь, а саме можливостей пристосування до нової сфери професійної діяльності за рахунок набутих знань міждисциплінарного характеру.

Ключові слова: формування самоосвітньої компетентності, методи навчання, форми організації навчання, майбутні бакалаври з фізичної терапії та ерготерапії, моделювання професійної діяльності.

Постановка проблеми. Необхідність вирішення проблеми формування самоосвітньої компетентності студентів призводить до вирішення питань організації їх самостійної роботи, її вдосконалення і систематизації. Багато фахівців процес формування самоосвітньої компетентності студентів ЗВО уявляють як складний процес переростання самостійної роботи студента в самоосвіту.

Самоосвітня компетентність, з одного боку, формується викладачем під час навчального процесу, а з іншого – студент під впливом ззовні чи без такого набуває відповідної компетентності. Поняття «набуття» доволі ємне, оскільки це – не засвоєння, не вивчення, не пізнання. У ньому відображені погляди сучасних педагогів і психологів, які наголошують на неповторності індивідуального досвіду кожної особистості та визнають продуктивною тільки освіту співробітництва,

освіту, що забезпечує індивідуальне творче буття кожного студента і кожного викладача [6]. Самоосвітня компетентність формується на основі набуття досвіду самостійних спроб і досягнень у самоосвітній діяльності, вироблення власної індивідуальної системи навчання, переходу від копіювання зразків самоосвіти до вироблення її власної моделі, включення самоосвіти у спосіб життя студента [2; 3].

На сучасному етапі розвитку системи підготовки фахівців і підвищенні її якості ключовою ланкою є процес формування самоосвітньої компетентності майбутніх бакалаврів із фізичної терапії та ерготерапії, яка пов'язана зі здатністю особистості здійснювати самоосвітню діяльність для вдосконалення теоретичних знань і практичних навичок із метою гнучкого реагування на стрімкі зміни у сучасному інформаційному суспільстві

та здатність до самостійного розв'язання завдань професійного спрямування у сфері фізичної реабілітації для підвищення власного рівня конкурентоспроможності на ринку праці [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Наукові аспекти професійної самоосвіти, самовиховання, залишаючись актуальними в усі часи, порушувалися Г. Коджаспіровою, Н. Тализіною, Е. Лузік, Н. Ладогубець, Н. Брюхановою та ін.

Проблемою формування самоосвітньої компетентності займалися такі вчені, як: Н. Бухлова, М. Кузьміна, Н. Кубракова, П. Осипов, Н. Половнікова, В. Скнар та ін. Особливу увагу дослідники приділяли готовності до самоосвіти та пошукам шляхів для її формування (роботи С. Мельника, Г. Сєрикова, А. Трофименка та ін.). Ідеї самоосвіти, самовдосконалення особистості були започатковані у працях основоположників педагогіки Й. Герберта, А. Дістервега, Я. Коменського, Дж. Локка, Й. Песталоцці, Ж. Руссо. Становленню і розвитку української світоглядної традиції, що ґрунтується на самоосвітній діяльності, на самовдосконаленні особистості сприяли праці видатних українських педагогів-просвітителів Г. Сковороди, Т. Шевченка, О. Духновича, К. Ушинського, М. Пирогова, М. Костомарова, П. Куліша, О. Потебні, Б. Грінченка, Х. Алчевської.

Сучасні аспекти організації самоосвітньої діяльності тих, хто навчається, вивчали М. Скраткін, Н. Коваленко, Н. Кубракова, Н. Бухлова, О. Фоміна, О. Чеботарьова, С. Раков, А. Айзенберг, А. Авдєєв, Г. Коджаспірова, М. Князева, В. Іванютина та ін. Аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури з проблеми свідчить, що, незважаючи на вагомий здобутки наукових пошуків у галузі формування самоосвітньої компетентності майбутніх бакалаврів із фізичної терапії, ерготерапії, отримані результати поки що не мають форми цілісного узагальнення.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначення методів і форм організації навчальної діяльності студентів ЗВО, що підвищують ефективність формування самоосвітньої компетентності майбутніх фізичних терапевтів та ерготерапевтів.

Виклад основного матеріалу. Основними методами, формами та засобами навчання, що підвищують ефективність формування самоосвітньої компетентності майбутніх фізичних терапевтів та ерготерапевтів, є кейс-стаді, участь у ділових іграх, дискусіях, круглих столах, складання інтелект-карт і портфолію, розробка проєктів, створення «паспорту самоосвітньої компетентності», науково-дослідницька діяльність, організація тренінгів, орієнтаційних зустрічей, модерацій [4; 5]. Кожний із розроблених заходів покликаний сформулювати самоосвітню компетентність студентів поступово, починаючи з розвитку вміння усвідом-

лювати мотиви пізнавально-пошукової діяльності, з подальшим опрацюванням професійно-важливої інформації, ефективною організацією самоосвітньої діяльності на практиці та закінчуючи вмінням оцінювати отримані результати та визначати шляхи подальшого самовдосконалення.

Формування вміння оцінювати рівень розвитку психологічних якостей та усвідомлювати мотиви пізнавально-пошукової діяльності, здійснюється за допомогою застосування низки методів, таких як: вивчення тем із дисципліни «Психологія» [4; 5] («Пізнавальні процеси», «Міжособистісні відносини», «Здатності», «Психологічна характеристика особистості», «Спілкування і мовлення», «Психологічна характеристика діяльності») і тем дисципліни «Філософія» («Методологія пізнання», «Функції самосвідомості: самопізнання, самооцінка, саморегуляція», «Когнітивна сфера свідомості», «Мотиваційна сфера свідомості: потреби, інтереси, цінності, стійкі емоційні стани»); модерації «Роль самоосвіти у професійній діяльності фізіотерапевта» й адаптаційного тренінгу «Основи організації навчально-пізнавальної діяльності».

Організація модерації «Роль самоосвіти у професійній діяльності фізіотерапевта» [4; 5] (2 навчальні години) орієнтована на формування вмінь студентів брати участь в обговоренні й усвідомлювати необхідність особистісно-професійного саморозвитку. Тренінг «Основи організації навчально-пізнавальної діяльності» (18 навчальних годин першого курсу) спрямований на ознайомлення студентів зі специфікою професії фізіотерапевта; особливостями організації навчального процесу; методологією досліджень у галузі фізичної терапії; специфікою й основними етапами самостійної роботи студентів у закладі вищої освіти; методами активного навчання і тестуванням як складової частини процесу професійної підготовки в університеті; способами контролю і самоконтролю пізнавально-пошукової діяльності; вимогами до підготовки науково-дослідних робіт.

Доцільною є вправа «День із професійного життя» [4; 5]. Мета: сформулювати розуміння сутності професійно-методичної діяльності, виявити роль системи ціннісних орієнтацій, професійно-методичного спрямування. Час – 20 хвилин. Інструкція. Учасникам роздають аркуші різного кольору. Тренер формулює завдання: скласти розповідь про ваш типовий робочий день. Ця розповідь має бути лише зі слів-іменників. Наприклад, розповідь про робочий день фізичного терапевта може бути такою: дзвінок – сніданок – клініка – черга – пацієнти – перерва – процедури – скандал – апарати – дім – ліжко. Після написання учасники зачитують свої розповіді, шукають позитивні / негативні моменти. Знаходять шляхи поліпшення робочого дня.

Вміння розуміти основні завдання пізнавально-пошукової діяльності як складовий елемент

планово-організаційного компоненту самоосвітньої компетентності формується у процесі професійної підготовки в університеті за умови застосування таких методів навчання, як: робота над кейсом «Особливості професійної освіти у вищих навчальних закладах України», «Організація навчального процесу в університеті», «Форми і методи контролю», «Організація самостійної роботи студентів», «Оцінювання результатів навчальної діяльності», «Тематичний пошук інформації в Інтернеті», участь в міні-тренінгу «Професійні вміння, які визначають успішність самоосвітньої діяльності».

Доцільною є гра «Асоціації» [4; 5]. Мета: виявити найхарактерніші особливості професійної діяльності вчителя, показати різнобічність цієї професії. Час – 25 хвилин. Інструкція. Учасникам роздають аркуші різної форми, за якими вони мають згрупуватися. На них написано слова, які стосуються професійної діяльності. Ведучий ставить запитання: «Як ви думаєте, що об'єднує ці групи?» (студенти висловлюють свою думку). Потім дають таке завдання: «Вам необхідно написати якомога більше слів, що наближені до того, яке написано на вашому аркуші й характеризує професію фізичного терапевта, ерготерапевта. Орієнтовні слова: пацієнт, реабілітація, процедура, методика».

Під час вивчення дисципліни «Університетська освіта» студенти беруть участь у міні-тренінгу «Професійні вміння, які визначають успішність самоосвітньої діяльності», у процесі якого студенти складають професіограми, визначаючи основні функціональні обов'язки майбутніх фізичних терапевтів та ерготерапевтів, знання, уміння і навички спеціалістів цього профілю, а також особистісні якості, що сприяють і перешкоджають їх успішній діяльності [4; 5].

Під час тренінгу можна запропонувати студентам вправу «Хочу-можу-буду у професії». Мета: сформувати цілі професійної діяльності, розкрити можливості та передбачити конкретні дії для досягнення результатів. Час – 10 хвилин. Інструкція. Кожен учасник вітається з групою, використовуючи формулу «Здрастуйте, мене звуть... я хочу у професії... я можу у професії... я буду у професії...». Обговорення: ведучий створює умови для усвідомлення того, що наше «хочу» – це цільова перспектива, «можу» – наші можливості та потенціали, «буду» – це конкретні дії, спрямовані на досягнення результату.

Формування вміння майбутніх фізичних терапевтів та ерготерапевтів усвідомлювати важливість досягнення результатів із метою підвищення рівня особистісно-професійного розвитку самоосвітньої компетентності здійснюється за допомогою впровадження таких методів навчання, як: дебати «Шляхи поліпшення моєї освіти», моде-

рація «Якою я бачу свою майбутню професію?» та круглий стіл «Проблеми галузі фізичної терапії України і регіону» [4; 5].

Можна запропонувати студентам вправу «Долоня» [4; 5]. Мета: вправа спрямована на уточнювання власних цілей, а також усвідомлення ресурсів на шляху до них. Час – 10 хвилин. Інструкція. Кожен з учасників на листі паперу обводить власну долоню. На кожному з намальованих пальців необхідно написати будь-яку професійну ціль, якої хотілося б досягти в найближчі роки (пальці вказують на те, чого хочеться досягти, пальцями наче тягнеться до мети). На самій долоні необхідно написати те, на що можна спиратися при досягненні професійної цілі або на когось, хто надасть допомогу («За що можна ухватитися долонею, просуваючись до своєї професійної мети»).

Під час обговорення студенти усвідомлюють свої конкретні цілі та шляхи їх досягнення.

Дебати «Шляхи поліпшення моєї освіти» [4; 5] (2 навчальні години) першого року навчання передбачають участь студентів у колективному обговоренні щодо визначення основних способів підвищення власного рівня знань. Знайомлячись з історіями успіху видатних вчених, науковців і професіоналів галузі, студенти усвідомлюють необхідність постійного самовдосконалення з метою досягнення успіху.

Під час модерація «Якою я бачу свою майбутню професію?» [4; 5], організованої серед студентів першого курсу, розрахованої на 2 навчальні години, застосовуються техніки самоаналізу, картового опитування та «мозкової атаки». Викладач пропонує до обговорення тези про зміст професійної діяльності ерготерапевта у сфері охорони здоров'я: ерготерапія в ортопедії; в геріатрії; в неврології; в психіатрії; у критичному догляді; в педіатрії; в ергономіці; при водійській реабілітації; при респіраторних захворюваннях; «ручна» ерготерапія; офтальмологічна ерготерапія.

Внаслідок обговорення студенти мають дійти висновку, що професійна діяльність ерготерапевта у сфері охорони здоров'я охоплює фактично усі нозологічні групи пацієнтів і різні вікові категорії, а також передбачає діяльність в ергономіці. Ерготерапевт є важливим членом міждисциплінарної команди фахівців. Лише сумісними зусиллями у процесі узгодження та координації дій фахівців різного профілю можливе досягнення позитивних результатів.

Організація круглого столу «Проблеми галузі фізичної терапії України і регіону» [4; 5] (4 навчальні години) серед студентів першого курсу передбачає аналіз студентами веб-сайтів і нормативно-правових документів для визначення проблем у розвитку здоров'язбереження населення країни загалом і Сумського регіону

зокрема, а також розробки перспективних шляхів їх подолання і напрямів розвитку. З метою отримання студентами найбільш актуальної інформації в обговоренні беруть участь представники професії. Це дозволяє наблизити процес професійної підготовки студентів до реальних умов.

Виконання вправи «Інтерв'юєр» [4; 5] (2 навчальні години) передбачає розігрування діалогу між журналістом і відомим фізичним терапевтом. Основним завданням журналіста є збір максимально цікавої інформації за допомогою різних видів питань і її інтерпретація. Інші студенти мають визначити, наскільки добре «інтерв'юерам» вдалося провести розмову зі співпрацівниками, завдяки яким прийомам вдалося зібрати інформацію. Вправа «Конфлікт співпрацівника з клієнтом» (3 навчальні години) передбачає розігрування студентами за ролями конфлікту між працівником і важким клієнтом, розмову між керівником і працівником. Студенти мають знайти оптимальний для всіх учасників конфлікту варіант вирішення проблеми. Виконання вправи «Опонент», розрахованої на 2 навчальні години, спрямоване на формування комунікативних вмінь студентів. Отримуючи картки з різними твердженнями, пов'язаними з професійними аспектами, студенти вступають в дискусію, виступаючи в ролі промовців і критиків і надаючи певні контраргументи один одному.

Вміння студентів самостійно визначати задачі та планувати пошук їх вирішення формується за допомогою впровадження у процес професійної підготовки студентів таких методів навчання, як: дискусії «Шляхи створення програм фізичної терапії» та ділових ігор «Прийняття колективних рішень». Метою дискусії на тему «Шляхи створення програм фізичної терапії», розрахованої на 4 навчальні години другого року навчання, є розвиток вміння студентів висловлювати власну думку щодо оптимального вирішення проблеми [4; 5]. Студенти поділені на групи, кожна з яких має розробити методи вирішення ситуації за конкретними напрямами. Ділова гра «Прийняття колективних рішень» (4 навчальні години) спрямована на формування вмінь студентів визначати задачі та знаходити способи їх вирішення. Завдання гри полягає в тому, що студенти, знайомлячись із певною проблемною ситуацією, мають провести обговорення у групі, структурувати проблему, зібрати індивідуальні пропозиції щодо її вирішення від кожного члену групи та виробити корпоративне рішення.

Складання портфолію особистісних досягнень і створення «паспорту самоосвітньої компетентності» майбутніми фізичними терапевтами й ерготерапевтами покликані сформувати вміння студентів визначати напрями вдосконалення самоосвітньої діяльності [4; 5]. Студенти мають скласти портфолію, що містить дві частини: перелік індивіду-

альних досягнень (у засвоєнні основної освітньої програми, у системі додаткової освіти, у дослідницькій і творчій діяльності, у громадській діяльності) та комплект документів, що є підтвердженням досягнень студентів. Створюючи «паспорт самоосвітньої компетентності», студенти отримують перелік вмінь, що є складниками самоосвітньої компетентності, та оцінюють ступінь їх сформованості за визначеною шкалою.

Висновки і пропозиції. Отже, на початку XXI ст. у зв'язку з розвитком теорії й практики особистісно-орієнтованого навчання, набуття компетентностей є запорукою успішної професійної діяльності майбутнього спеціаліста. Пріоритетним напрямом освітньої політики є підготовка кваліфікованих фахівців із низкою компетентностей, розроблених згідно з міжнародними стандартами. Головними передумовами до внутрішньої свободи особистості є наявність спроможності людини до пізнання та наявність самосвідомості. Усвідомлення особистістю необхідності й цінності поповнення власних знань є запорукою її успішної самоосвітньої діяльності.

Самоосвіта як особливий вид пізнавальної діяльності передбачає наявність високого рівню інтелектуального розвитку особистості, сформованість її пізнавальних вмінь, здатність до постановки та вирішення проблем і достатній рівень самооцінки. Самоосвітня діяльність полягає у самостійній організації навчальної діяльності, її плануванні та реалізації, що стає можливим за умови формування активної життєвої позиції та необхідних педагогічних умов.

Процес формування самоосвітньої компетентності можливий за умов наявності в особистості цільових орієнтацій, вмінь навчальної діяльності та навичок роботи з різними джерелами інформації. Сформована здатність студентів до самостійної підготовки забезпечує їх академічну і професійну мобільність і сприяє розвитку адаптивних вмінь, а саме можливостей пристосування до нової сфери професійної діяльності за рахунок набутих знань міждисциплінарного характеру.

Список використаної літератури:

1. Белікова Н.О. Окремі аспекти формування у майбутніх фахівців з фізичної реабілітації готовності до здоров'язбережної діяльності. *Молода спортивна наука України*. 2011. Т. 4. С. 12–17.
2. Білоусова Л.І., Кисельова О.Б. Компетентність самоосвіти в сучасних умовах. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2012. № 1 (27). URL : <http://www.journal.iitta.gov.ua>.
3. Воропай Н.А. Формування самоосвітньої компетентності у майбутніх учителів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04, Херсон. держ. ун-т. Херсон, 2011.

4. Касіянц С.Е. Формування самоосвітньої компетентності майбутніх економістів у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2017.
5. Нікула Н.В. Формування методичної культури майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України. Київ, 2018. 365 с.
6. Раков С.А. Формування математичних компетентностей учителя математики на основі дослідницького підходу в навчанні з використанням інформаційних технологій : дис ... докт. пед. наук : 13.00.02. Харків, 2005. 526 с.

Sereda L. Methods and forms of training to increase the efficiency of forming the self-educational competence of future physical therapists and ergotherapists

The article is devoted to the definition of methods and forms of organization of educational activity of students of institutions of higher education, which increase the efficiency of formation of self-educational competence of future physical therapists and ergotherapists. The process of forming the self-educational competence of future bachelors in physical therapy and ergotherapy is connected with the ability of the individual to carry out self-educational activities to improve theoretical knowledge and practical skills in order to flexibly respond to the rapid changes in the modern information society and the ability of the professional information society physical rehabilitation to increase their own level of competitiveness in the labor market.

The main methods and forms of organization of educational activity of students of higher education institutions that increase the efficiency of formation of self-educational competence of future physical therapists and ergotherapists are the case-stage, participation in business games, discussions, round tables, drawing up of intellectual cards and portfolios, development "Passports of self-educational competence", research activities, organization of trainings, orientation meetings, moderation. Each of the developed measures is designed to build students' self-educational competence gradually, starting with the development of the ability to understand the motives of cognitive-search activity, with the further processing of professionally important information, the effective organization of self-educational activities in practice and ending with the ability to evaluate their results and determine their results. The process of formation of self-educational competence is possible under conditions of presence in the personality of target orientations, skills of educational activity and skills of work with different sources of information. The formed ability of students to self-study provides their academic and professional mobility and promotes the development of adaptive skills, namely opportunities to adapt to a new field of professional activity due to the acquired knowledge of interdisciplinary character.

Key words: *formation of self-educational competence, teaching methods, forms of training organization, future bachelors in physical therapy and ergotherapy, modeling of professional activity.*